

ФУНКЦІЇ ТА ПОВНОВАЖЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО УРЯДУ У СЕЛАХ ГАЛИЧИНИ В СКЛАДІ АВСТРІЇ ТА АВСТРО-УГОРЩИНИ

FUNCTIONS AND POWERS OF PUBLIC GOVERNMENT IN THE VILLAGES OF GALICIA AS PART OF AUSTRIA AND AUSTRIA-HUNGARY

Вишневецький Б.С., аспірант кафедри історії держави, права та політико-правових вчень
Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті досліджуються функції та повноваження громадського уряду в сільських громадах Галичини в період перебування краю в складі Австрійської імперії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.). Дослідження ґрунтується на аналізі джерел, серед яких законодавчі акти, адміністративні документи, статuti місцевих органів влади, а також праці сучасників, що дозволяють комплексно оцінити механізми функціонування місцевого самоврядування в Галичині. У статті розглядаються основні аспекти організації місцевого уряду, структура та обсяг повноважень органів місцевої влади, роль війтів, громадських рад, а також формування та діяльність сільських зборів.

Одним з основних напрямків дослідження було з'ясування впливу австрійських реформ на організацію та функціонування сільського самоврядування в Галичині. Зокрема, особливу увагу приділено введенню нових адміністративних структур, а також змінам у розподілі повноважень між державними та місцевими органами влади, що стало наслідком впровадження нових імперських законів. У цьому контексті досліджено еволюцію правових засад діяльності війтів, які виконували важливу роль у забезпеченні порядку, зборі податків, контролі за виконанням нормативних актів на місцевому рівні. Крім того, важливим є питання взаємодії сільських громад з центральною владою та роль місцевих органів у здійсненні імперських указів.

Дослідження також фокусується на функціонуванні інститутів громадського контролю, таких як громадські збори та місцеві ради, які мали обмежену, але важливу роль у формуванні місцевої політики та здійсненні контролю за органами влади. Спеціальну увагу приділено аналізу соціально-економічних функцій громадського уряду, таких як управління землею, розвиток інфраструктури та підтримка соціальних ініціатив.

У висновках зазначено, що незважаючи на значні обмеження автономії місцевого самоврядування, громадський уряд в Галичині виконував функції, важливі для соціальної стабільності та розвитку місцевих громад. Важливими аспектами були також функції підтримки громадського порядку та охорони прав місцевих жителів, що забезпечувало ефективне існування сільських громад у рамках імперської адміністрації. Роль громадського уряду в цей період була не лише адміністративною, але й культурною, оскільки він став посередником між централізованою владою та місцевими громадами, допомагаючи зберегти національні традиції та підтримувати зв'язок між місцевим населенням і імперським апаратом. Таким чином, функції та повноваження громадського уряду в Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини не лише відповідали вимогам імперської адміністрації, а й допомагали зберегти соціально-політичну стабільність на місцях, сприяючи розвитку громадської свідомості та ідентичності.

Ключові слова: Австро-Угорщина, Галичина, громадський уряд, сільське самоврядування, адміністративні реформи, імперська адміністрація, громадські збори, правові засади.

The article explores the functions and powers of the public government in the rural communities of Galicia during its time as part of the Austrian Empire and Austro-Hungary (1772–1918). The study is based on the analysis of sources, including legislative acts, administrative documents, statutes of local authorities, and works by contemporaries, which allow for a comprehensive evaluation of the mechanisms of local self-government in Galicia. The article examines the main aspects of local government organization, the structure and scope of powers of local authorities, the role of the village headmen, public councils, as well as the formation and activities of rural assemblies.

One of the main areas of the research is the investigation of the impact of Austrian reforms on the organization and functioning of rural self-government in Galicia. In particular, special attention is given to the introduction of new administrative structures, as well as changes in the distribution of powers between state and local authorities, which resulted from the implementation of new imperial laws. In this context, the evolution of the legal foundations of the activities of village headmen, who played an important role in maintaining order, collecting taxes, and ensuring compliance with regulations at the local level, is examined. Moreover, the interaction between rural communities and central authorities, as well as the role of local bodies in executing imperial decrees, is an important aspect of the study.

The research also focuses on the functioning of public control institutions, such as public assemblies and local councils, which had a limited but important role in shaping local policy and controlling government bodies. Special attention is paid to analyzing the socio-economic functions of public government, such as land management, infrastructure development, and support for social initiatives.

The conclusions highlight that despite significant limitations on the autonomy of local self-government, the public government in Galicia performed functions vital for social stability and the development of local communities. Important aspects included maintaining public order and safeguarding the rights of local residents, ensuring the effective existence of rural communities within the imperial administration. The role of the public government during this period was not only administrative but also cultural, as it acted as an intermediary between centralized authority and local communities, helping preserve national traditions and maintain a connection between the local population and the imperial apparatus. Thus, the functions and powers of the public government in Galicia, within the framework of Austria and Austro-Hungary, not only met the requirements of the imperial administration but also helped preserve social-political stability at the local level, contributing to the development of civic consciousness and identity.

Key words: Austro-Hungary, Galycynyna, public government, rural self-government, administrative reforms, imperial administration, public assemblies, legal foundations.

Функціонування місцевого самоврядування в Галичині в період її перебування в складі Австрійської імперії та Австро-Угорщини є важливою темою для розуміння специфіки адміністративного устрою цих держав, а також взаємодії між централізованою імперською владою та місцевими громадами. Після першого поділу Польщі в 1772 р., коли Галичину приєднали до Австрії, і до початку Першої світової війни, територія пережила значні зміни в політичному та адміністративному устрої. Цей період ознаменувався не тільки суттєвими реформами в управлінні,

а й впровадженням нових форм місцевої адміністрації, що змусило місцеві громади адаптуватися до імперських вимог і викликів. Особливе місце в цій системі посідав так званий «громадський уряд», який, незважаючи на свою обмежену автономію, став важливим елементом місцевого управління. Однією з основних особливостей функціонування сільського самоврядування було прагнення забезпечити баланс між державними інтересами, представленими центральною владою, та потребами місцевих громад. Для досягнення цієї мети сільський уряд виконував низку

функцій, серед яких були адміністративні, соціально-економічні та правові.

Ключовим аспектом цього дослідження є визначення функцій і повноважень органів місцевої влади, зокрема війтів, місцевих рад та сільських зборів, які відігравали важливу роль у забезпеченні порядку на місцях. Однак особливий інтерес становить не лише організація місцевого уряду, а й вплив австрійських і австро-угорських реформ на структуру і діяльність цих органів. Розподіл повноважень між центральними та місцевими властями, а також інтерпретація імперських указів у контексті місцевої політики стали важливими факторами, що визначали ефективність місцевого управління.

Незважаючи на складність і суперечливість імперської адміністративної системи, функціонування громадського уряду в сільських громадах Галичини надавало можливість не лише забезпечувати соціальну стабільність, а й сприяти збереженню місцевих традицій і культурних практик, які, у свою чергу, впливали на політичну та соціальну ідентичність галичан. Дослідження скероване на виявлення ключових аспектів діяльності громадського уряду, а також на розкриття взаємозв'язку між місцевим самоврядуванням та централізованою імперською владою.

Сільські населені пункти в Австро-Угорщині організовувалися у гміни, які мали можливість об'єднуватися в одну самовряду структуру за погодженням із повітовою громадською радою. Для цього необхідно було укласти попередні договори, що стосувалися спільного користування майном, коштами та іншими ресурсами. Важливо відзначити, що вся власність належала саме об'єднаній громаді – гміні, за винятком спеціальних резиденцій, замків та інших будівель, що використовувалися для тимчасового перебування цисаря та його оточення. Ці будівлі, разом із прилеглими садами та парками, знаходилися поза межами колективної власності громад і не підлягали загальному використанню [1, с. 5–6].

Війт виконував одну з найважливіших ролей у структурі місцевого самоврядування, і його діяльність мала суттєвий вплив на соціально-економічне життя громади. Як представник органу виконавчої влади на місцях, він відповідав за належне функціонування місцевих інститутів, зокрема за підтримання громадського порядку, організацію збору податків, а також за реалізацію різноманітних адміністративних рішень. Війт був посередником між місцевим населенням та вищими органами влади, що надавало йому не лише адміністративні, а й політичні повноваження. Його компетентність і здатність ефективно вирішувати проблеми громади, організовувати роботу різних служб і управляти місцевими ресурсами, напругу впливали на рівень життя населення. Відповідальність війта за виконання місцевих законів і постанов забезпечувала стабільність у громаді, що дозволяло її членам забезпечувати свої потреби та сприяло розвитку місцевої економіки. Тому роль війта у підтриманні добробуту громади була надзвичайно важливою, оскільки він відігравав вирішальну роль у формуванні політики, скерованої на покращення соціальних і економічних умов на місцях.

Він не лише здійснював управлінські функції, але й ніс відповідальність за забезпечення дотримання чинного законодавства на рівні громади. Його повноваження включали нагляд за діяльністю гмінної поліції, яка діяла до моменту втручання вищих державних органів правопорядку. Зокрема, війт мав право організовувати і координувати місцеві заходи з метою забезпечення громадського порядку і безпеки, гарантуючи своєчасну реакцію на різноманітні загрози для громади. Особливу важливість його роль набувала в надзвичайних ситуаціях, таких як пожежі або повені, коли він мав право діяти оперативно та безпосередньо розпоряджатися ресурсами громади для мінімізації наслідків стихійних лих. У випадку, якщо місцеві сили не були достатніми для подолання стихійного лиха,

війт мав можливість негайно повідомити повітову владу для залучення додаткових ресурсів [1, с. 29–30]. Війт виступав не тільки як адміністратор, а й як координатор, що забезпечував оперативне і ефективне реагування на надзвичайні ситуації в межах своєї компетенції.

Сільські суди виконували функцію першої та найнижчої інстанції в судовій системі, основними завданнями яких були примирення сторін і винесення покарань, відповідно до скоєних правопорушень. Вони займалися переважно незначними справами, здебільшого цивільного характеру, оскільки кримінальні та адміністративні справи підпадали під юрисдикцію вищих судових інстанцій. Однак, незважаючи на обмеження їхньої компетенції, сільські суди мали важливе значення для підтримання місцевого правопорядку. Система судочинства передбачала можливість оскарження рішень сільських судів, що забезпечувало додатковий рівень справедливості [2, с. 71]. У разі незадоволення рішенням, сторони мали право звертатися до апеляційних судів, що дозволяло здійснити більш ретельний і об'єктивний перегляд справи. Це був важливий механізм для гарантування правосуддя та уникнення можливих помилок на рівні сільських судів.

Членами гміни ставали особи, які мали право на належність до неї на підставі проживання на її території. Окрім того, право належати до громади мали особи, що не проживали на її землях, але володіли нерухомістю та майном, сплачуючи податки. Ці громади мали право визнавати громадянські заслуги, а також надавати почесне громадянство особам, які були громадянами Австрії. Згідно з установленими правилами, члени громади могли вільно перебувати в межах гміни, однак їх зобов'язувало дотримуватися певних норм і вимог, що регулювали життя громади [1, с. 7–8].

На засіданнях ради обговорювалися і приймалися рішення, що охоплювали широкий спектр питань, що мали безпосередній вплив на різні аспекти життя громади. Серед них можна виокремити: розподіл бюджетних коштів і фінансове планування, організацію будівництва та ремонт інфраструктури, зокрема доріг, мостів і будівель, а також організацію і підтримку соціальних програм та заходів. Окрім того, важливим напрямком діяльності ради було забезпечення громадського порядку, врегулювання конфліктів і суперечок між жителями громади, а також затвердження планів розвитку і ініціатив, що сприяли б поліпшенню умов життя на місцях. Після кожного засідання очільник громади або його заступник були відповідальними за виконання прийнятих рішень, координацію дій відповідних служб і організацій, а також за регулярне звітування перед радою про здійснену роботу [3, с. 311].

Засідання ради очолював керівник громади або його заступник. Зазвичай, головуєчий не брав участі в голосуванні, за винятком випадків, коли йшлося про вибори старшини або коли голоси були поділені порівну. Голосування було відкритим, однак з окремих питань рада мала право проводити таємне голосування. Особливу увагу приділяли дотриманню етики проведення засідань: заборонялося проводити їх у шинках, що могло б підірвати авторитет ради. Всі ухвали громадської ради записувалися до книги ухвал, що забезпечувало прозорість і доступність інформації для членів громади. Протоколи засідань підписували голова, двоє радних і писар, що підтверджувало офіційний характер прийнятих рішень. Кожен член громади мав право переглядати записи в книзі ухвал, що гарантувало відкритість процесу управління і можливість громадського контролю [3, с. 311].

Територіальна громада відповідала за будівництво та утримання громадських доріг і мостів, які використовувалися виключно для її внутрішніх потреб і не входили до державної мережі повітового, крайового чи державного рівня. Щорічно повітовий виділ надавав громадам перелік необхідних робіт для впорядкування доріг, таких, як-от:

обкопування, вирівнювання ґрунту та завезення гравію. Фінансування цих робіт здійснювалось через пішу та тяглу повинності, що зобов'язували домогосподарства виконувати певні трудові зобов'язання на користь громади. Зокрема, кожен господар був зобов'язаний відпрацювати три дні пішки на рік. У разі потреби пішу повинність можна було замінити на тяглу, що означало використання тяглових тварин або інших засобів для виконання робіт. Якщо ж господарі не виконували свої обов'язки, вони повинні були сплатити вартість виконання цих робіт упродовж 30 днів, що забезпечувало своєчасне виконання необхідних завдань. Окрім того, у повітах існували спеціальні фонди громадських доріг, куди відраховувалося 3 % від додатків до безпосередніх податків громади. Це дозволяло акумулювати необхідні фінансові ресурси для підтримки інфраструктури та забезпечення функціонування доріг на місцях [3, с. 315].

Громаду зобов'язували безкоштовно доглядати за дорогами державного значення, особливо на ділянках, що проходили через село. Це включало підтримання громадських доріг у належному стані – чистими, без сміття, а також обкопування площі і вулиць. Особливу увагу приділяли небезпечним ділянкам, які обводилися захисною огорожею з метою запобігання нещасним випадкам і забезпечення безпеки жителів. Ці вимоги регулювалися законодавчими актами, що визначали конкретні обов'язки громад щодо утримання інфраструктури на місцях [3, с. 316].

Закон про повноваження та компетенцію громадських доріг загального користування набрав чинності 1 січня 1868 р., коли ці дороги були передані під контроль крайової влади. До цього часу контроль за дорогами здійснювала повітова рада, що виконувала функції органу управління на місцях. Закон складався з декількох основних частин: загальних положень, що регулювали функціонування громадських доріг, механізмів фінансування робіт з їх утримання в належному стані та визначення відповідальності крайових органів влади за їх підтримку. Ці заходи свідчили про важливість дороги як елементу адміністративного і соціально-економічного ландшафту, що забезпечував зв'язок між різними частинами регіону і державою загалом [4, с. 27–33].

Окрім того, існувала плата за проїзд через окремі адміністративні одиниці. Наприклад, на станції, розташованій у Домбровському повіті, була встановлена система збору плати за проїзд транспортних засобів. Вартість проїзду залежала від типу худоби та транспортного засобу, що використовувалася: за кожну тяглову худобу в упряжці стягувалась плата у розмірі 4 центи, за одного вагового та верхового коня – 2 центи, за кожну дрібну худобу – 1 цент. До категорії тягової худоби відносилися коні, воли, корови, мули та осли, тоді як до дрібної худоби входили телята, лоша́та, вівці, кози та свині. Стягнення плати за проїзд відбувалося відповідно до чітко визначених правил, що регламентували порядок збору платежів, що забезпечувало організованість і прозорість процесу. Система збору плати демонструвала значення фінансування дорожньої інфраструктури та забезпечення ефективної взаємодії між різними адміністративними одиницями для підтримки належного стану шляхів та транспортних комунікацій [5, с. 2].

Територіальна громада відповідала за підтримання громадського правопорядку. Для забезпечення порядку та безпеки в межах громади функціонували різні види служб охорони правопорядку та майна. Серед таких служб були поліційна, протипожежна, польова та лісова служби, кожна з яких виконувала специфічні завдання в межах своєї компетенції. Поліцейський, який здійснював свої обов'язки, перебував під контролем вільного та присяжних, що сприяло організованості та системному підходу до вирішення питань громадської безпеки. Така структура органів правопорядку дозволяла не лише забезпечити ефективне реагування на порушення порядку, але й фор-

мувала основу для взаємодії між різними рівнями влади – місцевою адміністрацією та правоохоронними органами. Завдяки цьому встановлювався чіткий контроль за діяльністю поліційних сил та інших служб, що допомагало підтримувати стабільність і порядок на рівні громади [3, с. 316].

Громаду зобов'язували не допускати скоєння так званих «польових злочинів», до яких належали: пошкодження загород чи табличок із попередженнями, самовільне прокладання польових доріг і стежок або їх знищення, порушення прав на чужу власність, руйнування посівів, нелегальне добування піску і каменю, викидання сміття на чужій землі чи дороги та інші подібні правопорушення. Ці дії не лише порушували порядок, але й завдавали шкоди місцевій економіці, зокрема сільському господарству та інфраструктурі [3, с. 316].

У разі скоєння злочину на полях, про інцидент негайно повідомляли вільного. Він, своєю чергою, інформував обидві сторони – винну та потерпілу – і разом з присяжними вирішував питання покарання. Однак, коли в справі були залучені власники двірських маєтків, вільний чи його заступник, розгляд цієї справи здійснювався старостом. У разі, коли шкода була завдана дрібними тваринами або птахами, які не підлягали пійманню, польовий, за необхідності, мав право вбивати тварин і залишати їх на місці заподіяної шкоди. У таких випадках власники тварин мали дві основні опції: або погоджувалися з покаранням і сплачували штраф за завдану шкоду, або піддавалися осуду громади. Така система дозволяла ефективно врегулювати конфлікти, забезпечуючи рівновагу між індивідуальними правами власників і загальними інтересами громади [3, с. 316].

Громада відповідала за підтримання чистоти та санітарії в межах села. Кожен її член мав обов'язок забезпечувати порядок у своєму помешканні, уникати викидання сміття на дороги та прилеглі території. Згідно з місцевими вимогами, загині свійські тварини мали закопуватися на спеціально відведених ділянках за межами села, глибоко в ґрунт, що дозволяло запобігти забрудненню навколишнього середовища та поширенню хвороб. Такі заходи були частиною комплексної стратегії, скерованої на збереження екологічного балансу і здоров'я місцевого населення. Окрім того, громада зобов'язувалася доглядати за криницями, що забезпечували водопостачання. Криниці викладали міцним матеріалом, а їх очищення відбувалося щорічно, що дозволяло гарантувати якість води, необхідної для побутових потреб. Зокрема, вимагалось також періодично спускати воду зі ставків, щоб запобігти її застою та можливим епідеміологічним загрозам. Не менш важливою була вимога щодо вивезення гною, сміття та інших відходів з дворів, що сприяло підтримці санітарних умов та попереджувало виникнення забруднень. Ці заходи відображали важливість взаємодії громадських органів та членів громади для забезпечення здорового і чистого середовища, що мало не лише екологічне, а й соціально-економічне значення. Вони допомагали підтримувати високий рівень санітарії та здоров'я на місцевому рівні, що, в свою чергу, сприяло стабільності громади [3, с. 317].

Громада також несла відповідальність за утримання цвинтарів у належному стані, що включало регулярне догляд за територією, очищення та забезпечення порядку на місцях поховання. Ці заходи були частиною ширшої системи громадського контролю, яка поширювалася на різні аспекти повсякденного життя. Одним з важливих аспектів було регулювання відносин між господарями та їх підлеглими, зокрема слугами та челяддю. К. Левицький, популяризуючи положення громадського закону, роз'яснював питання моральної відповідальності громади за поведінку своїх членів, включаючи ставлення до робітників. Громада мала право накладати покарання на слуг, які відмовлялися виконувати свої обов'язки, що включало контроль за тим,

щоб господарі не переобтяжували своїх підлеглих, особливо в недільні та святкові дні. Це відображало прагнення до забезпечення етичних норм і справедливого ставлення до робітників, що сприяло стабільності у соціальних відносинах всередині громади. Крім того, громадські органи мали обов'язок забезпечити, щоб слуги отримували справедливую оплату за свою працю. У випадку захворювання, спричиненого умовами служби або безпосередньо провинною господаря, громада зобов'язувалася надати лікування за власний рахунок [6, с. 28–29]. Такий підхід дозволяв не лише забезпечити елементарну соціальну справедливість, але й сприяв формуванню моральних основ громадської відповідальності, де кожен член громади був зобов'язаний підтримувати належні умови для своїх підлеглих. Ці заходи, скеровані на поліпшення соціального клімату та гідних умов праці, сприяли загальному зміцненню соціальної стабільності на місцевому рівні.

Громада мала важливу роль у забезпеченні функціонування шкільної системи та вихованні молоді. Одним із основних завдань місцевої ради було сприяння відвідуванню школами, а також контроль за виконанням обов'язків вчителями. Батьки були зобов'язані відправляти своїх дітей до школи та церкви, що відображало загальне прагнення до морального і освітнього виховання населення. Діти навчалися в школах з 6 до 12 років, а додаткові два роки навчання відводилися на заняття в недільних школах, де акцент ставився на релігійне та моральне виховання. Фінансування шкіл покладалося на громаду та дворянські маєтки, що також мали забезпечити належні умови для освітнього процесу. Для управління шкільними фондами була створена шкільна рада, яка контролювала роботу вчителів та організацію навчання, що гарантувало системний підхід до функціонування освітнього процесу [3, с. 318].

Законодавство, що регулювало мови навчання в народних школах, було безпосередньо пов'язане з фінансовим забезпеченням цих закладів. У разі, коли народна школа фінансувалася з місцевого бюджету, органи місцевого самоврядування отримували право вирішувати, яка мова навчання буде використана – польська чи українська. Це питання не лише мало значення для організаційних аспектів освіти, а й було тісно пов'язане з політичною ситуацією та культурними процесами в регіоні. Рішення щодо мови

навчання приймалося на рівні громади і шкільної влади, після чого вони подавали відповідні ухвали на затвердження крайової шкільної ради [7, s. 21]. Цікаво, що в усіх народних школах, що обслуговували як українців, так і поляків, офіційно затверджувалася одна з мов для викладання всіх навчальних предметів. Відповідно до вимог, з третього класу в усіх вищих народних школах німецька мова ставала обов'язковим предметом для вивчення. Це свідчило про вплив імперської адміністрації на систему освіти, де німецька мова, як мова імперії, була необхідною для забезпечення інтеграції та ефективного управління на всіх рівнях. Мовна політика в народних школах не лише визначала педагогічні практики, а й сприяла формуванню культурної ідентичності в умовах політичної і адміністративної інтеграції різних етнічних груп.

Таким чином, функції та повноваження громадського уряду у селах Галичини в складі Австрії та Австро-Угорщини мали значний вплив на адміністративно-територіальний устрій та соціально-економічне життя регіону. Громадський уряд, зокрема через інститути гмін і місцевих органів влади, виконував важливі функції в управлінні територією, організації суспільного порядку та забезпеченні базових потреб населення, таких, як-от: будівництво і утримання інфраструктури, контроль за дотриманням законодавства тощо. Особливу роль у цьому процесі відігравала система місцевих судів, що, хоча й мали обмежену юрисдикцію, сприяла підтриманню правопорядку на рівні сільської громади. Повноваження органів сільського самоврядування, зокрема війтів і рад, забезпечували ефективну реалізацію адміністративних функцій, таких як організація громадських робіт, підтримка правопорядку, а також забезпечення освіти і культурних ініціатив. Важливою була роль фінансування місцевих закладів, зокрема шкіл, через органи самоврядування, що дозволяло зберігати контроль за якістю освіти та вибором мови навчання. Аналіз діяльності громадського уряду свідчив про те, що його функціонування базувалося на тісній взаємодії між місцевими органами влади та громадянами. Громадський уряд в селах Галичини, незважаючи на його обмеженість у порівнянні з державними структурами, відіграв ключову роль у забезпеченні стабільності і розвитку місцевих жителів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ustawa gminna z dnia 12. Sierpnia 1866, wraz z ustawą o jednaniu stron w sporze będących z dnia 6. Marca 1875. Ustawy o obszarach dworskich i o reprezentacji powiatowej. Ordynacja wyborcza dla gmin i powiatowa obowiązujące w Galicyi wraz z W. Ks. Krakowskiem uzupełnione zmianami, jakie aż do lutego 1899 w życie weszły, wraz z dotyczącymi ustawami państwowemu. Wydanie trzecie. Złoczów: Nakładem i drukiem księgarni Wilhelma Zukerkandla, 1899. 196 s.
2. Гошко Ю. Г. Звичаєве право населення Українських Карпат та Прикарпаття XIV–XIX ст. Львів: Інститут народознавства НАН України, 1999. 336 с.
3. Гураль П. Ф. Місцеве самоврядування в Галичині та його конституційно-правове регулювання (1848–1918). *Вроцлавсько-львівський юридичний збірник*. 2011. № 2. С. 307–332.
4. Ustawa obowiązująca w Królestwi Galicyi i Lodomeryi i Wielkiego Księstwa Krakowskiego. *Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z wielkiem Księstwem Krakowskiem*. 13 grudnia 1867. Część VII. S. 27–33.
5. Obwieszczenie. *Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z wielkiem Księstwem Krakowskiem*. 10 stycznia 1877. Część I. S. 1–3.
6. Нашь законъ громадскій або яки ми маємъ права и повинности въ громадъ написавъ Дръ Кость Левицкій. У Львовѣ: Коштомъ и заходомъ Товариства «Просвѣта» з друкарнь наукового Товариства им. Шевченка подъ зарядомъ К. Беднарского, 1889. 124 с.
7. Rozporządzenie Rady Szkolnej krajowej z dnia 22. Czerwca 1868. R. I. 1224, względem przeprowadzenia ustawy o języku wykładowym w szkołach żydowskich. *Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z wielkiem Księstwem Krakowskiem*. 5 czerwca 1868. Część V. S. 17–18.